Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (veliko vijeće)

3. rujna 2014.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Direktiva 2001/29/EZ – Autorsko pravo i srodna prava – Pravo reproduciranja – Iznimke i ograničenja – Pojam ‚parodija' – Autonoman pojam prava Unije"

U predmetu C-201/13,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputio hof van beroep te Brussel (Belgija), odlukom od 8. travnja 2013., koju je Sud zaprimio 17. travnja 2013., u postupku

Johan Deckmyn,

Vrijheidsfonds VZW

protiv

Helene Vandersteen,

Christiane Vandersteen,

Liliane Vandersteen,

Isabelle Vandersteen,

Rite Dupont,

Amoras II CVOH,

WPG Uitgevers België,

SUD (veliko vijeće),

u sastavu: V. Skouris, predsjednik, K. Lenaerts, potpredsjednik, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, L. Bay Larsen, A. Borg Barthet i M. Safjan, predsjednici vijeća, A. Rosas, G. Arestis, D. Šváby, A. Prechal (izvjestitelj), C. Vajda i S. Rodin, suci,

nezavisni odvjetnik: P. Cruz Villalón,

tajnik: M. Ferreira, glavna administratorica,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 7. siječnja 2014.,

* Jezik postupka: nizozemski

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

— za Deckmyna, B. Siffert, *advocaat*,

— za belgijsku vladu, J.-C. Halleux i C. Pochet, u svojstvu agenata,

— za Europsku komisiju, J. Samnadda kao i F. Wilman i T. van Rijn, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 22. svibnja 2014.,

donosi sljedeću

Presudu

1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu (SL L 167, str. 10.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 17., svezak 1., str. 119.).

2 Zahtjev je upućen u okviru spora između Deckmyna i neprofitne udruge Vrijheidsfonds VZW (u daljnjem tekstu: Vrijheidsfonds) te različitih nasljednika Vandersteena, autora crtanih stripova Suske en Wiske (na francuskom jeziku Bob et Bobette), kao i nositelja prava povezanih s tim djelima (u daljnjem tekstu: Vandersteen i dr.) u vezi s Deckmynovom distribucijom kalendara u kojem je reproduciran crtež (u daljnjem tekstu: crtež o kojem je riječ u glavnom postupku) koji nalikuje na crtež s naslovnice jednog od albuma iz serije Suske en Wiske.

Pravni okvir

Pravo Unije

3 Uvodna izjava 3. Direktive 2001/29 glasi:

„Predloženo usklađivanje pomoći će u provedbi četiriju sloboda unutarnjeg tržišta i povezano je s poštovanjem temeljnih načela prava, a osobito vlasništva, uključujući intelektualno vlasništvo i slobodu izražavanja i javni interes.“

4 Sukladno uvodnoj izjavi 31. te direktive:

„Pravedna ravnoteža prava i interesa između različitih kategorija nositelja prava, kao i između različitih kategorija nositelja prava i korisnika predmeta zaštite mora biti osigurana. […]“

5 Članak 5. navedene direktive, naslovljen „Iznimke i ograničenja“, u stavku 3. propisuje:

„Države članice mogu predvidjeti iznimke ili ograničenja prava navedenih u člancima 2. i 3. [, naslovljenim ‚Pravo reproduciranja’ i ‚Pravo priopćavanja autorskog djela javnosti i pravo stavljanja drugih predmeta zaštite na raspolaganje javnosti’,] u sljedećim slučajevima:

[...]

(k) korištenje radi karikature, parodije ili pastiša;

[...]“

Belgijsko pravo

6 Članak 22. stavak 1. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima od 30. lipnja 1994. (*Belgisch Staatsblad* od 27. srpnja 1994., str. 19297.) propisuje:

„Nakon što je djelo zakonito objavljeno, autor ne može zabraniti

[...]

6° karikaturu, parodiju ili pastiš koji su ostvareni uzimajući u obzir dobre običaje;

[...]“

Glavni postupak i prethodna pitanja

7 Deckmyn je član političke stranke Vlamms Belang, a Vrijheidsfondsov neprofitni statutarni cilj jest davanje financijske i materijalne podrške toj političkoj stranci.

8 Tijekom primanja povodom nove godine koje je grad Gent (Belgija) organizirao 9. siječnja 2011., Deckmyn je distribuirao kalendare za 2011. godinu u kojima je on bio naveden kao odgovorni urednik. Na naslovnici tih kalendara nalazio se crtež o kojem je riječ u glavnom postupku.

9 Taj crtež nalikovao je crtežu s naslovnice albuma stripa Suske en Wiske naslovljenoga „De Wilde Weldoener“(divlji dobročinitelj), koji je Vandersteen izradio tijekom 1961., a čija francuska verzija nosi naslov „La tombe hindoue“. Potonji crtež prikazivao je jednog od glavnih likova tog albuma, obučenoga u bijelu tuniku, kako baca kovanice osobama koje ih pokušavaju skupiti. Na crtežu o kojem je riječ u glavnom postupku taj lik zamijenjen je prikazom gradonačelnika Genta, a osobe koje skupljaju novac zamijenjene su prikazom osoba pokrivenih velom i drugom bojom kože.

10 Smatrajući da crtež o kojem je riječ u glavnom postupku i njegovo priopćavanje javnosti povređuju njihova autorska prava, Vandersteen i dr. podnijeli su tužbu protiv Deckmyna i Vrijheidsfondsa pred rechtbank van eerste aanleg te Brussel (prvostupanjski sud u Bruxellesu), koji je potonjima naložio prestanak svakoga korištenja tog crteža pod prijetnjom novčane kazne.

11 Pred sudom koji je uputio zahtjev, a koji postupa povodom žalbe protiv prvostupanjske odluke, Deckmyn i Vrijheidsfonds osobito su naveli da je crtež o kojem je riječ u glavnom postupku politička karikatura koja ulazi u dopuštenu parodiju na temelju članka 22. stavka 1. točke 6° Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima od 30. lipnja 1994.

12 Vandersteen i dr. osporavaju to tumačenje budući da prema njihovom mišljenju parodija mora zadovoljavati određene uvjete koji u ovom slučaju nisu ispunjeni, odnosno mora imati kritičku svrhu, biti originalna sâma po sebi, imati humoristični duh, nastojati ismijati izvorno djelo i ne preuzimati od potonjeg veći broj elemenata prikaza nego što je to strogo nužno za ostvarenje parodije. U tom kontekstu također navode prigovor da crtež o kojem je riječ u glavnom postupku prenosi diskriminacijsku poruku budući da su osobe koje u izvornom djelu skupljaju bačene kovanice zamijenjene osobama pokrivenima velom i drugom bojom kože.

13 U tim uvjetima hof van beroep te Brussel odlučio je prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Je li ‚parodija’ autonoman pojam prava Unije?

2. U slučaju potvrdnog odgovora na prvo pitanje, mora li parodija ispunjavati sljedeće uvjete ili sadržavati sljedeća obilježja:

   — imati vlastito originalno obilježje (originalnost);

   — imati takvo obilježje da se parodija ne može razumno pripisati autoru izvornog djela;

   — biti usmjerena na humor ili ismijavanje, neovisno o tome odnosi li se eventualna kritika na izvorno djelo ili na nešto drugo ili na drugu osobu;

   — naznačiti izvor djela koje je predmet parodije?

3. Mora li djelo ispunjavati druge pretpostavke ili imati druga obilježja kako bi ga se smatralo parodijom?“

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

14 Valja podsjetiti da prema ustaljenoj sudskoj praksi iz zahtjeva za ujednačenu primjenu prava Unije kao i načela jednakosti proizlazi da se pojmovi iz odredbe prava Unije koja ne sadrži nikakvo izričito upućivanje na pravo država članica za utvrđivanje njegovog smisla i dosega u cijeloj Uniji trebaju tumačiti na autonoman i ujednačen način, koji treba pažljivo izabrati uzimajući u obzir kontekst i cilj odredbe o kojoj se radi (presuda Padawan, C-467/08, EU:C:2010:620, t. 32. i navedena sudska praksa).

15 Iz te sudske prakse proizlazi da pojam „parodija“, koji se nalazi u odredbi direktive koja ne sadrži nikakvo upućivanje na nacionalna prava, treba smatrati autonomnim pojmom prava Unije i tumačiti ga na ujednačen način na njezinom području (vidjeti u tom smislu presudu Padawan, EU:C:2010:620, t. 33.).

16 Fakultativno obilježje iznimke u članku 5. stavku 3. točki (k) Direktive 2001/29 ne poništava to tumačenje. Naime, tumačenje prema kojem su države članice koje su uvele tu iznimku slobodne pobliže odrediti parametre na neusklađen način, koji se mogu razlikovati od jedne do druge države članice, protivno je cilju navedene direktive (vidjeti u tom smislu presude Padawan, EU:C:2010:620, t. 36. i ACI Adam i dr., C-435/12, EU:C:2014:254, t. 49.).

17 Stoga na prvo pitanje valja odgovoriti tako da članak 5. stavak 3. točku (k) Direktive 2001/29 treba tumačiti na način da pojam „parodija“ iz te odredbe predstavlja autonoman pojam prava Unije.

Drugo i treće pitanje

18 Drugim i trećim pitanjem, koje valja ispitati zajedno, sud koji je uputio zahtjev pita Sud o načinu na koji treba shvatiti iznimku parodije propisanu u članku 5. stavku 3. točki (k) Direktive 2001/29. Osobito pita ovisi li pojam parodije o prisutnosti određenih uvjeta koje nabraja u svojem drugom pitanju.

19 Potrebno je podsjetiti da se, u odsutnosti bilo koje definicije pojma parodije u Direktivi 2001/29, značenje i doseg tog pojma trebaju utvrditi, u skladu s ustaljenom sudskom praksom Suda, sukladno njegovom uobičajenom smislu u svakodnevnom jeziku, a sve uzimajući u obzir kontekst u kojem se koristi i ciljeve kojima teži propis čiji je dio (vidjeti u tom smislu presudu Diakité, C-285/12, EU:C:2014:39, t. 27. i navedenu sudsku praksu).

20 Kad je riječ o uobičajenom smislu pojma „parodija“ u svakodnevnom jeziku, i kao što to navodi nezavisni odvjetnik u točki 48. svojeg mišljenja, nesporno je da su bitna obilježja parodije, s jedne strane, pozivanje na postojeće djelo uz prikazivanje zamjetnih razlika u odnosu na njega i, s druge strane, izražavanje humora ili ismijavanja.

21 Ni iz uobičajenog smisla pojma „parodija“ u svakodnevnom jeziku ni uostalom, kao što to dobro navode belgijska vlada i Europska komisija, iz teksta članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29 ne proizlazi da taj pojam podliježe uvjetima koje navodi sud koji je uputio zahtjev u svojem drugom pitanju, prema kojima parodija mora imati vlastito originalno obilježje koje se ne sastoji samo u tome da sadrži zamjetne razlike u odnosu na izvorno djelo koje je predmet parodije, mora se moći pripisati drugoj osobi koja nije sâm autor izvornog djela, mora se odnositi na sâmo izvorno djelo ili mora naznačiti izvor djela koje je predmet parodije.

22 To tumačenje ne dovodi u pitanje kontekst članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29, koji sadrži iznimku od prava propisanih u člancima 2. i 3. te direktive i koji dakle mora biti predmet uskog tumačenja (vidjeti u tom smislu presudu ACI Adam i dr., EU:C:2014:254, t. 23.).

23 Naime, tumačenje pojma parodije mora u svakom slučaju omogućiti očuvanje korisnog učinka tako utvrđene iznimke i poštovanja njezine svrhe (vidjeti u tom smislu presudu Football Association Premier League i dr., C-403/08 i C-429/08, EU:C:2011:631, t. 163.).

24 Činjenica da je članak 5. stavak 3. točka (k) Direktive 2001/29 iznimka ne smanjuje područje primjene te odredbe uvjetima, kao što su oni navedeni u točki 21. ove presude, koji ne proizlaze ni iz uobičajenog smisla pojma „parodija“ u svakodnevnom jeziku ni iz teksta te odredbe.

25 Kad je riječ o cilju članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29, valja podsjetiti na ciljeve koje ta direktiva općenito slijedi, između kojih, kao što to proizlazi iz njezine uvodne izjave 3., jest i usklađivanje koje pomaže u provedbi četiriju sloboda unutarnjeg tržišta i povezano je s poštovanjem temeljnih načela prava, a osobito vlasništva, uključujući intelektualno vlasništvo i slobodu izražavanja i javni interes. Doista, nesporno je da parodija predstavlja prikladno sredstvo za izražavanje mišljenja.

26 Nadalje, kao što proizlazi iz uvodne izjave 31. Direktive 2001/29, iznimke u članku 5. od prava navedenih u člancima 2. i 3. te direktive nastoje održati „pravednu ravnotežu“ između, osobito, pravâ i interesâ autorâ s jedne strane i korisnikâ s druge strane (vidjeti u tom smislu presude Padawan, EU:C:2010:620, t. 43. i Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, t. 132.).

27 Iz toga slijedi da primjena, u konkretnoj situaciji, iznimke parodije u smislu članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29 mora poštovati pravednu ravnotežu između, s jedne strane, interesa i prava osoba navedenih u člancima 2. i 3. te direktive i, s druge strane, slobode izražavanja korisnika zaštićenog djela koji se pouzdaje u iznimku parodije u smislu tog članka 5. stavka 3. točke (k).

28 Radi provjere u konkretnoj situaciji poštuje li primjena iznimke parodije u smislu članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29 tu pravednu ravnotežu, valja uzeti u obzir sve okolnosti u ovom slučaju.

29 Na taj način, kad je riječ o sporu povodom kojeg postupa sud koji je uputio zahtjev, valja navesti da prema mišljenju Vandersteena i dr., ako su na crtežu o kojem je riječ u glavnom postupku osobe koje u izvornom djelu skupljaju bačene kovanice zamijenjene osobama pokrivenima velom i drugom bojom kože, taj crtež prenosi diskriminacijsku poruku koja dovodi do povezivanja zaštićenog djela s takvom porukom.

30 Ako je to stvarno slučaj, a što je na sudu koji je uputio zahtjev da ocijeni, potrebno je podsjetiti na važnost načela nediskriminacije na temelju rase, boje kože i etničkog podrijetla, na način kako je to načelo konkretizirano Direktivom Vijeća 2000/43/EZ od 29. lipnja 2000. o provedbi načela jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo (SL L 180, str. 22.) i osobito potvrđeno člankom 21. stavkom 1. Povelje Europske unije o temeljnim pravima.

31 Doista, u tim uvjetima, nositelji prava propisanih u člancima 2. i 3. Direktive 2001/29, kao što su to Vandersteen i dr., imaju u načelu legitiman interes da se zaštićeno djelo ne povezuje s takvom porukom.

32 Stoga je na sudu koji je uputio zahtjev ocjena, uzimajući u obzir sve okolnosti u predmetu u glavnom postupku, poštuje li pravednu ravnotežu na koju se upućuje u točki 27. ove presude primjena iznimke parodije u smislu članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29, pod pretpostavkom da crtež o kojem je riječ u glavnom postupku ispunjava bitna obilježja navedena u točki 20. ove presude.

33 Stoga na drugo i treće pitanje valja odgovoriti tako da članak 5. stavak 3. točku (k) Direktive 2001/29 treba tumačiti na način da su bitna obilježja parodije, s jedne strane, pozivanje na postojeće djelo uz prikazivanje zamjetnih razlika u odnosu na njega i, s druge strane, izražavanje humora ili ismijavanja. Pojam „parodija“ u smislu te odredbe ne podliježe uvjetima prema kojima parodija mora imati vlastito originalno obilježje koje se ne sastoji samo u tome da sadrži zamjetne razlike u odnosu na izvorno djelo koje je predmet parodije, mora se moći pripisati drugoj osobi koja nije sâm autor izvornog djela, mora se odnositi na sâmo izvorno djelo ili mora naznačiti izvor djela koje je predmet parodije.

34 S obzirom na navedeno, primjena u konkretnoj situaciji iznimke parodije u smislu članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29 mora poštovati pravednu ravnotežu između, s jedne strane, interesa i prava osoba navedenih u člancima 2. i 3. te direktive i, s druge strane, slobode izražavanja korisnika zaštićenog djela koji se pouzdaje u iznimku parodije u smislu tog članka 5. stavka 3. točke (k).

35 Na sudu koji je uputio zahtjev je ocjena, uzimajući u obzir sve okolnosti u predmetu u glavnom postupku, poštuje li tu pravednu ravnotežu primjena iznimke parodije u smislu članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29, pod pretpostavkom da crtež o kojem je riječ u glavnom postupku ispunjava navedena bitna obilježja parodije.

Troškovi

36 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (veliko vijeće) odlučuje:

1. **Članak 5. stavak 3. točku (k) Direktive 2001/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu treba tumačiti na način da pojam „parodija“ iz te odredbe predstavlja autonoman pojam prava Unije.**

2. **Članak 5. stavak 3. točku (k) Direktive 2001/29 treba tumačiti na način da su bitna obilježja parodije, s jedne strane, pozivanje na postojeće djelo uz prikazivanje zamjetnih razlika u odnosu na njega i, s druge strane, izražavanje humora ili ismijavanja. Pojam „parodija“ u smislu te odredbe ne podliježe uvjetima prema kojima parodija mora imati vlastito originalno obilježje koje se ne sastoji samo u tome da sadrži zamjetne razlike u odnosu na**

izvorno djelo koje je predmet parodije, mora se moći pripisati drugoj osobi koja nije sâm autor izvornog djela, mora se odnositi na sâmo izvorno djelo ili mora naznačiti izvor djela koje je predmet parodije.

S obzirom na navedeno, primjena u konkretnoj situaciji iznimke parodije u smislu članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29 mora poštovati pravednu ravnotežu između, s jedne strane, interesa i prava osoba navedenih u člancima 2. i 3. te direktive i, s druge strane, slobode izražavanja korisnika zaštićenog djela koji se pouzdaje u iznimku parodije u smislu tog članka 5. stavka 3. točke (k).

Na sudu koji je uputio zahtjev je ocjena, uzimajući u obzir sve okolnosti u predmetu u glavnom postupku, poštuje li tu pravednu ravnotežu primjena iznimke parodije u smislu članka 5. stavka 3. točke (k) Direktive 2001/29, pod pretpostavkom da crtež o kojem je riječ u glavnom postupku ispunjava navedena bitna obilježja parodije.

Potpisi